

КЛАСИФІКАЦІЯ ІНСТРУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОГО ІНВЕСТУВАННЯ

Никифоров Анатолій Євгенович

*доктор економічних наук,
професор кафедри національної економіки та публічного управління,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

Хатнюк Вадим Віталійович

*магістрант,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

Актуальність теми обумовлена фактичними даними щодо участі банківського сектору України в інвестуванні реальних інвестиційних проектів. Так, за даними Державної служби статистики України частка банків в джерелах фінансування капітальних інвестицій за період 2015 – 2023 років знизалася від рівня 10% до 2,9%. У той же час аналіз цих індикаторів у країнах ЄС вказує на те, кредитування реальних інвестиційних проектів становить 15–40%. При встановленому Національним банком України нормативу суми інвестицій до суми регуляторного капіталу комерційних банків на рівні 60% (норматив Н12), його фактична величина становить на вересень 2025 року лише 0,02%. Це вказує на те, що банки в основному здійснюють споживче кредитування, і кредитування торгівельних операцій малого бізнесу.

В науковій літературі опублікована значна кількість статей, які присвячені державному регулюванню банківського інвестування. Проте, у більшості з них ця проблематика розглядається досить вузько – у напрямі встановлення Національним банком України (НБУ) економічних нормативів і обмежень. Концепція регулювання банківського інвестування, що реалізується в Україні, ґрунтується на теоретичних положеннях ліберального підходу до державного регулювання, а самі нормативи отримали в практиці банківського регулювання назву – пруденційні нормативи. Ці нормативи і обмеження є обов’язковими для виконання комерційними банками і об’єднуються у чотири групи: нормативи капіталу; нормативи ліквідності; нормативи і ліміти кредитного ризику; нормативи інвестування. За дотриманням встановлених нормативів ННБУ здійснює оперативний моніторинг і щомісячний контроль.

Аналіз світової практики державного регулювання банківського інвестування, вітчизняних і зарубіжних публікацій з означеної

проблематики дає змогу зробити висновок про застосування більш широкого спектру регулятивних інструментів. Зокрема, це особливо помітно проявляється в періоди світових економічних криз, нестабільності курсу національної валюти, банкрутству крупних банків в країні, введення надзвичайного, а тим більше воєнного стану в країні, для ліквідації наслідків стихійних лих тощо. У цих ситуаціях пруденційний інструментарій банківського регулювання у більшому ступені, ніж це характерно в стабільні періоди, доповнюється адміністративними і рекомендаційними заходами.

З точки зору методології державного управління, економічної науки, теорії та практики банківського регулювання таке розширення є цілком закономірним, адже весь інструментарій державного регулювання банківської сфери, й зокрема, банківського інвестування, є складною системою, у якій застосування того, чи іншого інструменту має широкий спектр впливу на об'єкти управління. При цьому, як правило, розширюється сфера застосування рекомендаційних інструментів методичного характеру, таких як рекомендовані значення аналітичних показників, зокрема, внутрішньої норми прибутку інвестиційних проектів, методик розрахунку індикаторів економічної ефективності інвестицій, оптимізації портфелю цінних паперів тощо.

У зв'язку з введенням в Україні воєнного стану, в той самий день 24 лютого 2022 року, Правлінням НБУ була прийнята Постанова «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану», якою визначено розширення спектру застосування інструментів банківського регулювання. У контексті цієї Постанови важливого значення набуває корекція концепції банківського регулювання у напрямі забезпечення інвестування в реальні об'єкти воєнно-промислового комплексу та післявоєнного відновлення національної економіки. В цьому контексті важливого значення набуває класифікація інструментів державного регулювання банківського інвестування, яка б дала змогу визначити сфери їх застосування і розробити відповідні методичні рекомендації.

Системний підхід до класифікації інструментів державного регулювання банківського інвестування, на нашу думку, передбачає запровадження «категоріального ряду» – ланцюга взаємопов'язаних понять різного рівня, які утворюють певну логічну структуру. Стосовно інвестиційної діяльності банків цей ряд буде мати наступний вид: потреби – інтереси – цілі – стратегія – пріоритети – напрями – методи – інструменти – засоби.

Основними напрямками державного регулювання інвестиційної діяльності комерційних банків є:

– законодавче та нормативно-правове забезпечення: розроблення та прийняття законів і нормативних актів щодо банківської діяльності,

включаючи нормативні методи управління інвестиційною діяльністю та ризиками;

- реєстрація та ліцензування, яка полягає у наданні дозволу на здійснення певних видів банківської діяльності та інвестицій, що вимагає від банків дотримання визначених Національним банком України (НБУ) стандартів безпеки та фінансової стійкості;

- нагляд і контроль, як регуляторні повноваження НБУ, передбачає здійснення постійного моніторингу діяльності банків, у тому числі, перевірку відповідності інвестиційних операцій комерційних банків встановленим нормам;

- встановлення вимог до капіталу у виді: мінімальних вимог до розміру і структури капіталу банків для забезпечення їхньої здатності покривати потенційні збитки від інвестиційної діяльності;

- управління ризиками, яке вимагає від банків розробки та впровадження ефективних систем управління інвестиційними ризиками для запобігання надмірному ризику та забезпечення стабільності та подолання можливих негативних наслідків окремих інвестиційних проектів;

- обмеження інвестиційної діяльності, що передбачає встановлення меж на види активів, у які можуть інвестувати банки, а також на частку інвестицій у певні ризиковані активи;

- забезпечення фінансової стабільності, яке полягає у захисті банківської системи від надмірних ризиків та забезпечення її стабільної роботи;

- захист прав вкладників, який гарантує збереження коштів вкладників шляхом запобігання збитковим, низько рентабельним або неетичним інвестиційним операціям банків;

- підтримка економічного розвитку шляхом спрямування інвестиційних потоків у реальний сектор економіки, стимулювання росту та створення сприятливого інвестиційного клімату;

- запобігання незаконним діям за допомогою контролю за дотриманням банківського законодавства та боротьби з фінансовими злочинами.

Класифікацію інструментів державного регулювання банківського інвестування доцільно проводити за ознаками наведеними на рисунку 1.

Ознака класифікації «методи дії» дає можливість диференціювати інструментарій державного регулювання банківського інвестування наступним чином. До адміністративного регулювання належать: реєстрація банків, ліцензування діяльності банків, встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків, застосування адміністративних санкцій, застосування фінансових санкцій, нагляд за діяльністю банків, надання рекомендацій щодо діяльності банків. До економічного регулювання можна віднести: встановлення економічних нормативів,

встановлення нормативів обов'язкового резервування, встановлення норм відрахувань до резервів на покриття втрат за активними операціями, визначення процентної політики, рефінансування банків, регулювання кореспондентських відносин, управління золотовалютними резервами, регулювання діяльності на відкритому ринку, регулювання імпорту та експорту капіталу. Методичне регулювання охоплює обов'язкові інструменти: методику розрахунку економічних нормативів Н1 – Н12, методики розрахунку коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR), коефіцієнта чистого стабільного фінансування (NSFR), коефіцієнта лівереджу LR (введений з 1 вересня 2025). Також, на нашу думку, в цю групу слід включити інструменти рекомендаційного характеру: рекомендації щодо оптимізації портфелю цінних паперів, методичні рекомендації визначення економічної ефективності інвестицій, нормативи економічної ефективності інвестицій.

Рис. 1. Ознаки класифікації інструментів державного регулювання банківського інвестування

Отже, удосконалення державного регулювання банківського інвестування доцільно здійснювати у наступних напрямках із застосуванням відповідних інструментів:

- підвищення оперативності та ефективності моніторингу НБУ діяльності комерційних банків, у тому числі з окремим виділенням аналізу інвестиційної діяльності комерційних банків;

- посилення контролю НБУ за дотриманням комерційними банками встановлених економічних нормативів і лімітів;

- розробка і апробація методичних рекомендацій з оптимізації інвестиційного портфелю банків, методичних рекомендацій з визначення економічної ефективності інвестицій;
- впровадження рекомендаційних нормативів економічної ефективності інвестицій.